

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО (СТ. 126-1 КК УКРАЇНИ)**SOME ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE (ARTICLE 126-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)**

Бєдовська О.Ю., студентка IV курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ліпіна В.В., студентка IV курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто питання доцільності криміналізації домашнього насильства в законодавстві України, адже проблема домашнього насильства має правове врегулювання в багатьох міжнародних та низці національних нормативно-правових актів (далі – НПА). З часів проголошення незалежності Україна ратифікувала, а в деяких випадках успадкувала низку міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності, протидії домашньому та сексуальному насильству щодо жінок. У статті розглянуто складові елементи, які являють собою сутність поняття «домашнє насильство». Досліджено діяння, що складають об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України. Здійснено розмежування цього злочину з іншими злочинами. На основі дослідження диспозиції норм ст. 126-1 КК України, а також умов, у яких вона була введена до вітчизняного кримінального законодавства, зроблено висновок, що боротьба з таким діянням, як домашнє насильство, шляхом передбачення кримінальної відповідальності за них в окремій нормі КК України є доцільним рішенням, як і ратифікація в подальшому Стамбульської конвенції. Під час кваліфікації домашнього насильства та відмежуванні його від інших злочинів велике значення мають ознаки систематичності, перебування винного у сімейних та близьких відносинах із потерпілим, а також певні наслідки таких дій. З огляду на це дії винного можуть кваліфікуватися або за ст. 126-1 КК України, або за іншими статтями Особливої частини КК України, або за сукупністю злочинів. За результатами дослідження зроблено висновок про доцільність введення до КК України окремої норми, що передбачає відповідальність за домашнє насильство, для протидії порушенню прав людини, а також введення до ст. 126-1 КК таких форм вчинення домашнього насильства, як економічне насильство та психологічне насильство.

Ключові слова: домашнє насильство, Стамбульська конвенція, форми домашнього насильства, фізичне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, сексуальне насильство.

The article discusses the issues of expediency of criminalizing domestic violence in the legislation of Ukraine because the problem of domestic violence has a legal settlement in many international and many national normative legal acts (hereinafter – NLA). Since the proclamation of independence, Ukraine has ratified and, in some cases, inherited some international obligations regarding gender equality, combating domestic and sexual violence towards women. The article considered the constituent elements that represent the essence of the concept of “domestic violence”. Investigated the acts that constitute the objective side of the corpus delict under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine. A demarcation has been made between this crime and other crimes. Based on the research of the disposition of the norms of Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the conditions in which it was introduced into domestic criminal legislation, it was concluded that the fight against such an act as domestic violence, by providing for criminal liability for it in a separate norm of the Criminal Code of Ukraine, is an expedient solution, as well as further ratification of the Istanbul Convention. When qualifying domestic violence and delimitation from other crimes, signs of systematic are important, staying of the perpetrator in family and close relations with the victim, as well as certain consequences of such actions. On this basis, the actions of the perpetrator can be qualified either under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, or under other articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, or on a set of crimes. According to the results of the study, it was concluded about advisable to introduce a separate norm in the Criminal Code, providing for liability for domestic violence, to counteract human rights violations, as well as the introduction of Art. 126-1 of the Criminal Code of such forms of committing domestic violence as economic violence and psychological violence.

Key words: domestic violence, Istanbul Convention, forms of domestic violence, psychological violence, economic violence, sexual assault.

Домашнє насильство є тим видом злочину, про який потерпілі від нього досить часто соромляться заявити, особливо на теренах України, де з давніх-давен застосування фізичного насильства до одного з членів сім'ї є «приватною» та «сімейною» справою, а іноді це «метод виховання» або виправдання на кшталт «сама винна, треба було знати, за кого замій виходити». Якщо звернутися до статистичних даних, то можна побачити, що дві третини (67%) жінок стверджують, згідно з опитуванням, проведеним у 2018 р. за підтримки Організації безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), що у віці з 15 років вони зазнали психологічного, фізичного або сексуального насильства з боку партнера або іншої особи. Близько половини жінок (50%) замовчують про наявну проблему домашнього насильства у своєму житті [1, с. 5].

Про поширеність цієї проблеми свідчить закінчений збір підписів для розгляду електронної петиції на сайті Президента України із закликом ратифікувати положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція) [2], що обумовлює актуальність дослідження питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Наша держава вже почала реалізовувати положення Стамбульської конвенції. Задля приведення українського законодавства у відповідність до Конвенції норми КК України, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності, а також проти статевої свободи й недоторканості, були змінені. Водночас внаслідок реалізації цієї Конвенції, а також набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII [3] в кримінальному законодавстві з'явилися поняття, раніше не характерні для нього, а також проявилися певні проблеми у кваліфікації дій, що мають ознаки домашнього насильства.

Питанням кримінальної відповідальності за домашнє насильство у своїх працях приділяли увагу такі науковці, як С.В. Якімова, О.В. Степаненко, М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров, Н.В. Довгань-Бочкова.

Метою статті є з'ясування доцільності впровадження до КК України окремої норми, що передбачає відповідальність за домашнє насильство; визначення питань, які

можуть виникати під час застосування цієї норми на практиці; пошук шляхів їх вирішення.

Проблема домашнього насильства має правове врегулювання в багатьох міжнародних та низці національних нормативно-правових актів (далі – НПА). З часів проголошення незалежності Україна ратифікувала, а в деяких випадках успадкувала низку міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності, протидії домашньому та сексуальному насильству щодо жінок. Одним із таких актів є Пекінська Декларація 1995 р., відповідно до якої домашнє насильство порушує права й основні свободи жінок і є проявом історично нерівноправних стосунків між чоловіками та жінками [4].

На сучасному етапі, на нашу думку, досить важливим кроком є ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, яку було ухвалено й відкрито для підписання у 2011 р. в місті Стамбулі (далі – Стамбульська конвенція). Україна підписала цю Конвенцію, але так і не ратифікувала, хоча вбачається, що ратифікація Стамбульської конвенції допоможе нашій державі впроваджувати дієві інструменти для захисту і забезпечення прав громадян України [5]. Водночас не всі громадяни України дотримуються такої думки. Наприклад, у зверненні Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (далі – ВРЦіРО) від 10 грудня 2018 р. зазначено, що «ВРЦіРО не підтримує ратифікацію Стамбульської конвенції через нав'язування гендерної ідеології, яка не здатна захистити жінок від насильства, проте суттєво шкодить моральним засадам і сімейним цінностям українського суспільства». Основним аргументом, яким ВРЦіРО обґрунтовує свою думку проти ратифікації Стамбульської конвенції, є не традиційне для українського законодавства поняття «гендер», яке використовує Стамбульська конвенція, визначаючи ним не лише біологічне поняття статі, але й соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків (ст. 3 Стамбульської конвенції) [6]. Хоча це питання не входить у сферу регулювання кримінального права, варто зазначити, що, на нашу думку, така позиція порушує принцип заборони дискримінації, що є одним з основоположних гарантів захисту прав людини.

Щодо норм національного законодавства, то в Україні у січні 2018 р. набув чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який надає дефініцію домашнього насильства, коло осіб, на яких поширюються норми цього Закону, а також гарантії захисту осіб, що постраждали від домашнього насильства [7]. За рік, у січні 2019 р., набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Згідно з його положеннями, домашнє насильство стало окремим кримінально караним злочином, а також цей Закон запровадив нові методи боротьби із сексуальним насильством та домаганням, примусовими шлюбами та абортами, переслідуваннями тощо. Також варто зазначити, що, згідно зі змінами, внесеними вищезгаданим Законом, Загальна частина Кримінального кодексу України (далі – КК України) доповнена розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи» та відповідною статтею 91-1, що регламентує вжиття таких заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство [3].

Досить цікавим є те, що норма-дефініція, яка визначає домашнє насильство в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон), відрізняється від диспозиції норми статті 126-1 КК України. У Законі зазначено, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї

чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому ж місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [7]. Із цього визначення можна зробити висновок, що домашнє насильство може відбуватися у чотирьох формах, таких як фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. На нашу думку, є цілком зрозумілим те, що до однієї особи може бути одночасно застосовано декілька форм домашнього насильства, що лише збільшує її моральні та фізичні страждання.

Кримінальний кодекс України визначає домашнє насильство як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або зниження якості життя потерпілої особи [8].

Варто відзначити, що характерною рисою домашнього насильства є те, що воно відбувається в контексті сімейних відносин. Як зазначає С.В. Якімова, сімейні відносини слід розглядати ширше, ніж просто шлюбно-сімейні відносини, які виникають на підставі шлюбу. У сімейних відносинах можуть перебувати не лише подружжя чи інші близькі родичі, але й інші особи, які проживають однією сім'єю, наприклад неодружені чоловік та жінка, які взаємно піклуються один про одного, але не мають взаємних прав та обов'язків згідно із сімейним законодавством [9, с. 193].

Зауважимо, що кримінальна відповідальність за діяння, що мають ознаки домашнього насильства, до внесення до КК України ст. 126-1 передбачалася в нормах Особливої частини КК, що закріплюють відповідальність за насильницькі злочини (розділи II, III, IV Особливої частини КК України). Домашнє насильство й тепер не вичерпується ст. 126-1 КК, що породжує проблему конкуренції норм та правильної кваліфікації.

Якщо звернутися до форм домашнього насильства, то, як уже зазначалося, законодавець визначає чотири форми скоєння злочину. Однією з них є фізичне насильство, а саме ляпаса, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в не безпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [7].

Під час застосування до потерпілого фізичного насильства дії винного можуть підпадати під ознаки інших злочинів, наприклад ч. 1 ст. 115 (умисне вбивство з ревнощів), 121 ст. (умисне тяжке тілесне ушкодження за відсутності ознак систематичності), ст. 120 (схиляння до самогубства). Як зазначає О.О. Дудоров, у цих випадках «інші подібні діяння насильницького характеру, якщо їх вчинено систематично, також є фізичним насильством в розумінні ст. 126-1, але вони, зокрема і тоді, коли їх вчинено не систематично, потребують додаткової кваліфікації» [14, с. 71]. О.В. Харитонова також наводить декілька правил кваліфікації домашнього насильства та інших злочинів проти життя та здоров'я. Так, наприклад, «якщо домашнє насильство полягає в діянні, яке співпадає з ознаками іншого злочину, але потерпілий – спеціальний (ст. 3 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), насильство має систематичний характер і максимальні санкції за цей чи інший злочин, нижчі чи такі ж санкції, передбачені ст. 126-1 КК, кваліфікація відбувається за

ст. 126-1 КК (наприклад, якщо домашнє насильство полягає в систематичному заподіянні умисного легкого тілесного ушкодження, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК, вчинене потребує кваліфікації за ст. 126-1 КК)» [18].

Якщо порівняти дві вищенаведені дефініції домашнього насильства з двох різних НПА, то перше, що можна помітити, це те, що визначення домашнього насильства, наведеного в Кодексі, не включає таку форму насильства, як сексуальне.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сексуальне насильство визначається як форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, зокрема вчинені стосовно дитини або в її присутності [7]. На нашу думку, будь-які діяння сексуального характеру, передбачені у визначенні сексуального насильства в Законі, включають не лише будь-які насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані з проникненням в тіло іншої особи (ст. 153 КК України «Сексуальне насильство»), але й такі склади злочину як, наприклад, зґвалтування (ст. 152 КК України), примушування до вступу у статевий зв'язок (ст. 154), статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156). При цьому слід зауважити, що одночасно зі введенням до КК ст. 126-1 законодавець у ч. 2 ст. 152 та ч. 2 ст. 153 КК ввів кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» [8].

Таким чином, дії особи, які полягають у сексуальному насильстві, не підлягають кваліфікації за ст. 126-1 КК України, якщо тільки вони не містять іншу форму домашнього насильства.

Також окремо варто звернути увагу на такі форми насильства, як психологічне та економічне, що є новелами у КК України. Зокрема, психологічне насильство включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [7]. На думку А.А. Васильєва, психологічне насильство «є нічим іншим, як «традиційним» психічним насильством, і не потребує окремої, додаткової аргументації його використання» [11, с. 281]. У п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначено, що «насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди)» [13]. На нашу думку, психологічне насильство, описане у статті Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відрізняється від психічного насильства, яке є традиційно відомим у доктрині кримінального права. Погодимось з А.О. Байдою в тому, що «незаконний психологічний вплив є формою психічного насильства, що через специфіку застосовуваних методів та прийомів, їх систематичний характер та наслідки потребує самостійної кримінально-правової оцінки» [13, с. 87]. Отже, психічне насильство є ширшим за психологічне насильство.

Щодо економічного насильства, то воно включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [7]. Ознаками економічного насильства можуть бути також відбирання в потерпілої особи всіх грошей, які з'являються в неї (зароблених, подарованих, взятих у борг тощо), примушування її до звітування про витрату грошей, позбавлення будь-яких ресурсів, необхідних потерпілій особі для належного фізичного, психологічного, інтелектуального добробуту, безробіття самого агресора, поєднане з примушуванням потерпілої особи до праці чи до надмірної праці тощо [14].

Деякі науковці стверджують, що виокремлення такої форми домашнього насильства, як економічне, є зайвим, адже воно потребує кваліфікації виключно за нормами розділу Кримінального Кодексу, який регулює злочини проти власності [11, с. 283]. Однак, на нашу думку, цілком виправданим є твердження У.В. Лукача, згідно з яким про економічне насильство йдеться у випадках, коли жінка хоче працювати чи займатися чимось, але фактично не може реалізувати свої бажання через заборону чоловіка чи інших членів сім'ї. Іншими словами, це система поведінки для збереження влади й контролю над близькою людиною [15, с. 217]. Отже, вважаємо, що не завжди прояви домашнього насильства в економічній формі відображаються у злочинах проти власності, тому виокремлення економічного насильства в диспозиції ст. 126-1 КК України («Домашнє насильство») є хоч і спірним, але доцільним рішенням.

Однією з ознак домашнього насильства є систематичність, тобто для того, щоби домашнє насильство стало кримінально караним діянням, воно має вчинятися з певною періодичністю. Як зазначає О.В. Степаненко, «систематичність згадується в контексті систематичного вчинення правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення. Відповідно до усталеної практики, систематичним вчиненням правопорушень вважається вчинення засудженим трьох і більше правопорушень, за які його було притягнуто до адміністративної відповідальності» [16, с. 205]. Проте не всі науковці дотримуються такої думки. Наприклад, М.І. Хавронюк та О.О. Дудоров стверджують, що для констатації систематичності вчинення домашнього насильства не має значення факт документального підтвердження перших двох актів домашнього насильства [14, с. 170]. Схожа думка виписана також у п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи», де суд роз'яснює, що систематичним приниженням людської гідності доцільно вважати тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, глумління над ним) [12].

На нашу думку, систематичність домашнього насильства все ж таки має бути підтверджена певними доказами, але не обов'язково у документальній формі. Як уже зазначалося, потерпілі від цього злочину довгий час можуть ні розповідати про вчинене щодо них насильство, отже, особа, яка його вчиняє, часто не зазнає адміністративної відповідальності.

Дослідивши диспозицію норми статті 126-1 КК України, а також умови, в яких вона була введена до вітчизняного кримінального законодавства, доходимо висновку, що боротьба з таким діянням, як домашнє насильство, шляхом передбачення кримінальної відповідальності за нього в окремій нормі КК України, є доцільним рішенням, яке і ратифікація в подальшому Стамбульської конвенції.

Водночас вивчення практичних та теоретичних проблем, пов'язаних із цим складом злочину, потребує подальших більш детальних та плідних досліджень.

Під час кваліфікації домашнього насильства та відмежування його від інших злочинів великого значення набувають ознаки систематичності, перебування винного у сімейних та близьких відносинах із потерпілим, а також

певні наслідки таких дій. З огляду на це дії винного можуть кваліфікуватися або за ст. 126-1 КК України, або за іншими статтями Особливої частини КК України, або за сукупністю злочинів.

Також вважаємо доцільним введення до ст. 126-1 КК таких форм вчинення домашнього насильства, як економічне насильство та психологічне насильство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дослідження насильства над жінками в Україні. Добробут і безпека жінок : доповідь про результати дослідження. Київ : Секретаріат ОБСЄ, 2019. 104 с.
2. Закликаємо ратифікувати Стамбульську конвенцію (Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами) : електронна петиція від 24 лютого 2020 р. № 22/087528-еп. *Електронні петиції*. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/87528> (дата звернення: 24.05.2020).
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 лютого 2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 24.05.2020).
4. Пекінська Декларація : Декларація ООН від 15 вересня 1995 р. № 995_507. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507 (дата звернення: 24.05.2020).
5. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Конвенція Ради Європи від 11 травня 2011 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251> (дата звернення: 24.05.2020).
6. Яків Дов Блайх Звернення ВРЦіРО до Парламенту про недоцільність і ризики ратифікації Стамбульської конвенції / Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/554-uccro-appeal-toparliament-against-istanbul-convention> (дата звернення: 24.05.2020).
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 24.05.2020).
8. Кримінальний кодекс України : Закон України 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.05.2020).
9. Якимова С.В. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.
10. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / ред. В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін. 5-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2015. 680 с.
11. Васильєв А.А., Юртаєва К.В. Реалізація положень Стамбульської Конвенції в законодавстві України про кримінальну відповідальність: системно-правовий аналіз внесених змін і доповнень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 279–284.
12. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (дата звернення: 24.05.2020).
13. Байда А.О. Проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. № 32. С. 79–94.
14. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі : науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2019. 288 с.
15. Лукач У.В. Теоретичні аспекти проблеми економічного насильства над жінками. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 6 квітня 2017 р.). Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 216–218.
16. Степаненко О.В. Систематичність як ознака домашнього насильства. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 204–206.
17. Довгань-Бочкова Н.В. Домашнє насильство: аналіз об'єктивної сторони складу злочину. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2018. Вип. 26. С. 187–197.
18. Харитоновна О.В., Тітко І.М. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. *Юрліга*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats (дата звернення: 27.05.2020).